

معرفی کتاب تاریخ طبیعی ترجمه

دکتر صابر محسنی^۱

استادیار گروه و زبان ادبیات فرانسه، دانشگاه شهید چمران اهواز،

اهواز، ایران

(تاریخ دریافت: ۲ اسفندماه ۱۳۹۹؛ تاریخ پذیرش: ۲۱ شهریورماه ۱۴۰۰؛ تاریخ انتشار: ۰۳ دی‌ماه ۱۴۰۰)
در این مقاله به معرفی و بررسی کتاب تاریخ طبیعی ترجمه اثر شارل لویلان پرداخته می‌شود. در کتاب مذکور نویسنده دیدگاه خود درباره‌ی ترجمه را با کمک داستان‌های عامیانه مطرح می‌کند. او با قرار دادن مترجم در مرکز تأملات خود، عمل ترجمه را به عنوان یک «خوانش نوشته شده» معرفی می‌کند: متن ترجمه شکل دیگری از اثر اصلی نیست بلکه خوانشی منحصر بفرد از یک متن است که رابطه‌ی میان مؤلف و خواننده‌ی خاصی بنام مترجم را آشکار می‌کند. عوامل مختلفی بر ذهنیت مترجم و در نتیجه بر کیفیت خوانش تأثیر می‌گذارند و باعث ضرورت یافتن انجام ترجمه‌های دوباره از یک اثر در طول زمان می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: ترجمه‌شناسی، مترجم‌خواننده، ذهنیت مترجم، تاریخ و ترجمه.

^۱ E-mail: s.mohseni@scu.ac.ir

مقدمه

کتاب *تاریخ طبیعی ترجمه*، نوشته‌ی شارل لوبلان که در سال ۲۰۱۹ و در ۳۰۴ صفحه از سوی انتشارات لبل لتر^۱ پاریس منتشر شده است، با شیوه‌ای جدید به بررسی مسائل ترجمه می‌پردازد. شارل لوبلان، استاد دانشگاه اوتاوا و متخصص مطالعات ترجمه و فلسفه‌ی آلمانی است که در سال ۲۰۰۹ کتابی با عنوان *عقده‌ی هرمس*^۲ منتشر کرد که در آن، بر مبنای اسطوره‌های یونان، دیدگاه خود درباره‌ی ترجمه را مطرح می‌کند: در *عقده‌ی هرمس* نویسنده بر سه مشکل اساسی ترجمه‌شناسی تأکید می‌کند: مشکل ترجمه‌شناسی برای ایجاد رشته‌ای کاملاً مستقل، مسئله‌ی بنیان منطقی ترجمه‌شناسی و سرانجام گرایش آن به یکی دانستن نظریه و روش‌شناسی. بعد از بررسی نظریه‌های مختلف در حوزه‌ی ترجمه او نتیجه می‌گیرد که در عمل، فرضیه‌های ترجمه‌ی یک متن بی‌شمارند و با این عنوان نمی‌توانند در یک نظام تفسیری بسته محصور شوند. در واقع بررسی‌های او در این کتاب به تأیید قضیه‌هایی^۳ برای ترجمه می‌شود که ژانر نه لادمیرال در نوشته‌های مختلف خود مطرح کرده است.

در پیش گفتار *تاریخ طبیعی ترجمه*، شارل لوبلان اذعان می‌دارد که در کتاب حاضر بر پایه نتیجه‌های کتاب پیشین خود، تفکر و تأمل درباره‌ی ترجمه را با استفاده از داستان‌ها و حکایت‌های عامیانه امتداد می‌دهد و ساختار آن را معرفی می‌کند: *تاریخ طبیعی ترجمه* با یک مقدمه آغاز می‌شود که شامل هفت حکایت است که هر کدام عناصر نظری ترجمه‌ای را به نمایش می‌گذارد که در طول فصل‌های کتاب به تفصیل مورد بررسی قرار می‌گیرند. همچنین کتاب مذکور با یک مؤخره به پایان می‌رسد که به دو بخش تقسیم می‌شود: در بخش اول یک حکایت نروژی مطرح می‌شود و کلیدهای تفسیر آن در بخش دوم ارائه می‌شوند.

در میان این مقدمه و مؤخره، پنج فصل وجود دارد که هر فصل بر یک حکایت یا داستان تأکید دارد تا از طریق آن عناصر نظری ترجمه مطرح و بررسی شوند.

کتاب حاضر شامل یادداشت‌های بی‌شماری در پایان هر فصل نیز می‌شود که به گفته‌ی نویسنده یک جستار در حال تکوین را شکل می‌دهند چرا که شامل ارجاعات عالمانه و تأملات اصیلی می‌شوند

¹ Les Belles Lettres

² Le Blanc, Charles (2009). *Le complexe d'Hermès, Regards philosophiques sur la traduction*. Regards sur la traduction. Ottawa : Presses de l'université d'Ottawa

³ Théorème

که متن اصلی را تکمیل می‌کنند. نویسنده خود این کتاب را به صورت سه جستار معرفی می‌کند که در قالب یک جستار به خواننده ارائه می‌شوند: جستار نخست شامل مقدمه و مؤخره می‌شود؛ بدنه‌ی اصلی کتاب جستار دوم و یادداشت‌های پایان هر فصل جستار سوم را شکل می‌دهند.

در فصل اول شارل لوبلان با یادآوری داستان تصویر دوریان گری^۱ نوشته‌ی اسکار وایلد ایرلندی، نشان می‌دهد همان‌گونه که یک تصویر از روی یک مدل خلق می‌شود، معنا نیز از روی واقعیت ساخته و تولید می‌شود. در این فصل او درباره‌ی بازنمایی و واقعیت و همچنین تأثیر زمان بر ترجمه‌ها سخن می‌گوید. او با مقایسه‌ی خلق آثار هنری و بویژه نقاشی با فرآیند ترجمه، تفهیم معنا و نه تنها انتقال آن را به عنوان جنبه‌ی اساسی ترجمه معرفی می‌کند. به عقیده‌ی لوبلان وجه تمایز ترجمه با دیگر آثار هنری در این است که برخلاف آثار هنری، ترجمه جایگزین اثر اصلی می‌شود؛ او متن مبدا را به نام «متن اولیه^۲» (یک مبنای متنی ثابت که خوانش بر آن استوار می‌شود) و متن مقصد را «متن بومی^۳» (متنی که مانند یک انسان ریشه و زادگاه آن به جایی تعلق دارد) می‌نامد. متن اولیه محصول تخیل نویسنده است و نوشتاری است که در مرحله‌ی بعد مورد خوانش قرار می‌گیرد و موجب خلق متن بومی می‌شود. متن بومی یک خوانش (بویژه خوانش مترجم) است که اصل و خاستگاه آن در متن نویسنده قرار دارد؛ متن بومی معنای متن اولیه را امتداد می‌دهد و به نماد آن تبدیل می‌شود.

لوبلان همچنین به رابطه‌ی بین متن ترجمه و زمان اشاره می‌کند. میان لحظه‌ی نوشتن یک اثر و زمان ترجمه یا ترجمه‌های آن که برای خوانندگان یک دوره‌ی زمانی مشخص انجام می‌شوند، فاصله‌ی زمانی وجود دارد و بنابراین برخلاف اثر اصلی که اکتیسر جوانی دارد، متن ترجمه محکوم به «پیر شدن» است. از این دیدگاه لوبلان با آنتوان برمان همراه می‌شود که معتقد است هر ترجمه‌ای محکوم به پیر شدن است و بنابراین تمام آثار کلاسیک، دیر یا زود، دوباره ترجمه خواهند شد.

آزادی محدود یا نسبی مترجم یکی دیگر از نکاتی است که لوبلان در فصل اول و همچنین در دیگر فصل‌های کتاب تاریخ طبیعی ترجمه به آن می‌پردازد. برخلاف نقاش یا نویسنده‌ی متن ادبی که

^۱ Le Portrait de Dorian Gary

^۲ Texte originel

^۳ Texte originnaire

دارای آزادی‌اند و قادرند در اثر خود از واقعیت فاصله بگیرند، مترجم آزادی محدودی دارد و تابع وفاداری، دقت، دستور زبان، کاربرد زبانی و به عبارت دیگر تابع برخی معیارهاست.

فصل دوم تاریخ طبیعی ترجمه با بریده‌ای از داستان *ملکه‌ی برفی*^۱ نوشته‌ی هانس کریستین آندرسن آغاز می‌شود و به بررسی نحوی ساخت معنا از جانب مترجم که قبل از هرچیز خواننده‌ی متن اصلی است می‌پردازد. ترجمه بر مبنای این خوانش انجام می‌شود. لوبلان مترجم را نقاش پرت‌رأی می‌بیند که کلمات متن مبداء را با نگاه خود برای خوانندگان مقصد دوباره طراحی می‌کند. بدین ترتیب معنا به کمک نگاه مترجم خواننده آشکار می‌شود. ترجمه‌ای که او ارائه می‌کند، روشنایی متن اصلی را منعکس می‌کند و زیبایی آن از طریق نگاه مترجمی که آن را خوانده است، درک و دریافت می‌شود. به عقیده‌ی لوبلان متن ادبی تنها کلماتی که آن را تشکیل می‌دهند نیست، بلکه نگاهی که آن را خوانده است نیز دربر می‌گیرد و ترجمه تلاشی است برای آشکار کردن این نگاه. نگاهی که با خواندن کتاب‌های مختلف پاک و تصفیه می‌شود. «هر چه این نگاه ناب، این دیدگاه، این رویکرد خاص نسبت به جهان پراهمیت‌تر شود، به جهان پیرامون ما شکل و معنا می‌دهد، اما این معنا سرانجام تنها برای خود ما خواهد بود» (لوبلان، ۲۰۱۹: ۱۴۵).

فصل سوم کتاب مذکور که *شاگرد جادوگر*^۲ نام دارد و با نقل قولی از این داستان گوتته شروع می‌شود، به ذهنیت مترجم اختصاص دارد. لوبلان معتقد است که قدرت مترجم اصولاً از قدرت نویسنده کمتر است چرا که متن ترجمه نمی‌تواند هم‌طراز متن اصلی باشد و به همین دلیل ترجمه‌های مختلفی از یک اثر ارائه می‌شوند. لوبلان آزادی محدود مترجم در قیاس با آزادی نویسنده را یادآوری می‌کند و مترجم را «شاگرد جادوگری» می‌داند که جادوی جادویی را در اختیار دارد بدون اینکه بداند چطور آن را مانند استاد خویش به حرکت درآورد. مترجم تنها خواننده‌ی مؤلف اصلی است. محصول فعالیت مترجم به عنوان خواننده‌ای که می‌نویسد، متنی است که تمام ویژگی‌های متن اصلی را دارد و استراتژی‌های خوانشی مترجم را نمایان می‌کند. لوبلان معتقد است که آزادی مترجم یک توهم و یک آزادی منفی است چرا که با موضوع آن یعنی متن اصلی تعیین می‌شود. در مقایسه با مؤلف که از آزادی آفرینش و اختیار برای تغییر در محتوای متن خود برخوردار است، مترجم تنها دارای آزادی خوانش

¹ La Reine des neiges

² L'Apprenti sorcier

است. عمل نوشتار مترجم که از عمل خوانش او نتیجه می‌شود، به مثابه تفسیر متن مبداء از جانب مترجم برای خوانندگان مقصد است و بویژه متناسب با مجموعه دانسته‌های مترجم انجام می‌شود. بدین ترتیب عمل خوانش به عمل جایگزینی تبدیل می‌شود و متنی را بوجود می‌آورد که معنای آن کاملاً با معنای مورد نظر مؤلف یکسان نیست، اما متن اصلی را برای خوانندگان مقصد کاملاً پنهان می‌کند و بدین ترتیب «شاگرد جادوگر» جایگاه استاد خود را می‌گیرد.

فصل چهارم با عنوان «کلیدهای ریش آبی» با نقل بریده‌ای از داستان *ریش آبی*^۱ اثر شارل پرول آغاز می‌شود. لوبلان در این فصل نشان می‌دهد که آینده‌ی یک ترجمه تا حدودی به کلیدی بستگی دارد که مترجم بکار می‌گیرد؛ مترجم دارنده‌ی دسته کلیدی است که مؤلف به منظور تولید دوباره‌ی متن خود در اختیار او می‌گذارد. اما این کلیدها تمام درهای اثر ترجمه شده را به روی خوانندگان باز نمی‌کنند چرا که قفل‌ها در دوره‌های زمانی مختلف عوض می‌شوند و بنابراین معنایی که مترجم به گفته‌ی مؤلف می‌دهد، تغییر می‌کند. به عبارت دیگر به دلیل گسست‌های هرمنوتیک و زبانی، ترجمه‌های یک اثر در زمان‌های مختلف با یکدیگر تفاوت دارند: زبان متحول می‌شود و معنای کلمات و کاربردهای متنوع آن تغییر می‌کنند.

در فصل پنجم لوبلان از داستان *هانسل و گرتل*^۲ اثر برادران گریم برای برقراری پویایی خوانش‌های منحرف بهره می‌برد. خوانش‌های منحرف خوانش‌هایی هستند که نیت مؤلف را در بازسازی معنای اثر خواننده شده دنبال نمی‌کنند. در زمان خواندن متن اصلی، مترجم مسیر معنا را دنبال می‌کند و از این طریق در پی پیدا کردن اثر اصلی است، مانند هانسل و گرتل که در جستجوی خانه‌ی پدری بودند. مترجم که لوبلان او را به عنوان خواننده‌ی تجربی، خواننده‌ی الگو و خواننده‌ی خاص معرفی می‌کند، ممکن است علی‌رغم وجود نقشه‌ای که مؤلف به او داده و مسیر تفسیر او را محدود کرده، در راه جستجوی معنا گم شود. اگر او دست به انجام تغییری بزند، مقصد نهایی را تغییر خواهد داد. معنای مخالف، معنای اشتباه، حذف‌ها، ضرورت‌های زبانی، زیباشناختی و فرهنگی خطرهایی هستند که مترجم در طول مسیر با آنها مواجه می‌شود. در این فصل لوبلان اضطراب مؤلف در زمان نوشتن و در برابر

^۱ La Barbe-bleu

^۲ Hansel et Grethel

صفحه‌ی سفید را در تقابل با ترس مترجم قرار می‌دهد: ترس از نفهمیدن متن، ترس از انتخاب‌های محدودی که برای انجام ترجمه در اختیار دارد و ترس از خطا.

بررسی فصل‌های کتاب نشان می‌دهد که لوبلان مترجم را به عنوان یک خواننده‌ی خاص در مرکز تفکر خود قرار داده و متن ترجمه را به عنوان یک «خوانش نوشته شده» معرفی می‌کند. متن ترجمه شکل دیگری از اثر اصلی نیست بلکه خوانشی منحصر بفرد از یک متن است که رابطه‌ی میان مؤلف و خواننده‌ی خاصی بنام مترجم را آشکار می‌کند. از آنجا که این رابطه در طول زمان روی می‌دهد، دارای تاریخ است و امکان آشکارسازی و درک نوع خوانش انجام شده از متن، نقشی که ترجمه در برخی دوره‌های تاریخی ایفا کرده، مرگ ترجمه‌ها، ضرورت ترجمه‌ی دوباره، درک‌ناپذیری متن اصلی بدلیل فاصله‌ی زمانی و جایگاه زیباشناسی و بلاغت در یک دوره‌ی زمانی معین را فراهم می‌کند. به عقیده‌ی لوبلان اگر ترجمه نه به عنوان یک متن یا تولید متنی، بلکه به عنوان یک خوانش در نظر گرفته شود، مسئله‌ی دوگانه‌ی لفظ و معنا برطرف خواهد شد و دیگر متن ترجمه نه براساس انحراف از لفظ یا معنای متن اصلی، بلکه بر مبنای آنچه که کیفیت خوانش در یک فضا، زمان و فرهنگ معین را توجیه می‌کند، ارزیابی می‌شود. بدین ترتیب ترجمه در تقابل با متن اصلی قرار نمی‌گیرد بلکه آن را تکمیل می‌کند و امتداد می‌دهد.

نتیجه‌گیری

اگرچه معرفی مترجم به عنوان «خواننده‌ی خاص» و ترجمه به عنوان «خوانش» و همچنین بررسی رابطه‌ی ترجمه با تاریخ موضوعی جدید در حوزه‌ی نقد ترجمه نیست و برخی صاحب‌نظران در نوشته‌های خود به آن پرداخته‌اند اما روش لوبلان در این کتاب، یعنی استفاده از حکایت‌ها و داستان‌های عامه‌پسند برای توضیح و تشریح مسائل ترجمه بدون شک منحصر بفرد است و تاریخ طبیعی ترجمه اولین کتاب در این باره است. هر چند صفحات این کتاب انباشته از ارجاعات فرهنگی و اسطوره‌شناختی است که گاهی درک کامل منظور نویسنده را مشکل می‌کند اما قلم شیوا و زیبایی جمله‌های قصاری که نویسنده درباره‌ی ترجمه بکار می‌برد، خواندن این کتاب را با لذت خاصی همراه کرده است. بدون شک مطالعه‌ی این کتاب یا ترجمه‌ی آن برای خوانندگان فارسی‌زبان افق‌های فکری جدیدی را درباره‌ی مطالعات ترجمه خواهد گشود. این کتاب به پژوهشگران و دانشجویان ایرانی کمک

معرفی کتاب تاریخ طبیعی ترجمه "An introduction of 'Histoire naturelle de la traduction'" ۴۷

می‌کند تا از قید دیدگاه‌های رایج درباره‌ی وفاداری و همچنین تقابل میان لفظ و معنا رها شده و با نگاهی نو به نقد و بررسی ترجمه‌های فارسی آثار خارجی در دوره‌های تاریخی مختلف بپردازند.

References

منابع

Le Blanc, Charles (2009). *Le complexe d'Hermès, Regards philosophiques sur la traduction*. Regards sur la traduction. Ottawa : Presses de l'université d'Ottawa.

Charles Le Blanc (2019). *Histoire naturelle de la traduction*, Paris : Les Belles Lettres, 304 p.

An Introduction to the Book *Histoire Naturelle De La Traduction*

Saber Mohseni¹

Assistant Professor, Department of French Language and Literature, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

(Received: 20 February 2021; Accepted: 12 September 2021; Published: 24 December 2021)

Charles Le Blanc is professor at the University of Ottawa where he teaches translation and philosophy. In his recent book titled *Histoire naturelle de la traduction*, he uses folk tales to develop his ideas on translation. He places the translator at the heart of his thinking and presents translation as reading. According to him the translated text is not an original otherwise, but it is an original reading of a text and testifies to a particular relationship between the author and the translator as a particular reader. Different elements influence this reading and renew the need to retranslate over time.

Keywords: Traductology, Translator-Reader, Subjectivity of Translator, History and Translation.

¹ E-mail: s.mohseni@scu.ac.ir